

Prof. dr hab. Grzegorz Moroz

Kierownik Katedry Literatur Anglojęzycznych

Uniwersytet w Białymstoku

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pauliny Szymonek pod tytułem
*Restorying the Wild: Shared Histories of Women and Wolves in Selected North
American Memoirs*

Rozprawa doktorska mgr Pauliny Szymonek, która zatytułowana jest *Restorying the Wild: Shared Histories of Women and Wolves in Selected North American Memoirs* (*Narracje nieoswojonych: Wspólne historie kobiet i wilków w wybranych wspomnieniach północnoamerykańskich*), wpisuje się w trend szeroko rozumianych badań posthumanistycznych. Autorka rzetelnie prześledziła rozwój dyskursu związanego z relacjami pomiędzy ludźmi (a w szczególności kobietami) a wilkami w kontekście Stanów Zjednoczonych Ameryki i okresu od końca XIX wieku do współczesności, przy czym jej zainteresowania badawcze skłaniały ją wyraźnie w stronę analizy treści tego dyskursu, a nie jego form(y).

Przed zwyczajową w takich recenzjach analizą poszczególnych części pracy i wskazywaniem na jej silne i słabe punkty, chciałbym pokusić się o przedstawienie mojego ogólnego wrażenia, jakie odniosłem jako badacz literatury już po lekturze kilku stron, które potem przez następne 150 stron przeczytanych z niesłabnącą ciekawością i entuzjazmem, tylko się wzmacniało. *Restorying the Wild: Shared Histories of Women and Wolves in Selected North American Memoirs* to rozprawa niezwykła, zwięzła i treściwa, napisana świetnym – nie tylko poprawnym, ale eleganckim i precyzyjnym – angielskim. Ogromną jej zaletą jest spokojny głos narratorki, pewnie i zdecydowanie prowadzący czytelniczki i czytelników od opisu spotkania narratorki z wilkiem o imieniu Chitto w Wolf Science Center w Erstbrunn w Austrii w roku 2019 na stronie pierwszej, aż do zamykającego rozprawę polskiego streszczenia na stronie 190.

W rozdziale pierwszym (strony 5-50) mgr Szymonek wprowadza i omawia teorie, definicje, pojęcia i założenia, których używa w rozdziałach 2-5 do analizy wybranych przez siebie tekstów autobiograficznych. Teksty te ukazują dynamikę dość różnorodnych interakcji amerykańskich autorek z mniejszymi i większymi grupami wilków. Kluczową koncepcją przedstawioną w rozdziale pierwszym jest 'sprawczość' (agency) i tu w kontekście rozszerzenia odniesienia tej koncepcji z ludzi na zwierzęta przywołany i omówiony został artykuł „Animal Lives” napisany przez Ericę Fudge oraz pozycje książkowe, klasyczną *A Foray into the World of Animals and Humans: With a Theory of Meaning* Jakoba von Uexküll'a oraz *Animal Biographies: Toward a History of Individuals* Érica Barataya. Oprócz 'sprawczości' mgr Szymonek wprowadza i analizuje dwa inne istotne pojęcia: „gatunków stowarzyszonych” (companion species) oraz koncepcji „stowarzyszonych podmiotów sprawczych” (companion agents). To pierwsze zawdzięczamy Donnie Haraway, a to drugie Vinciane Despret. Wszystkie trzy koncepcje są wykorzystywane kompetentnie i przekonująco w głównej części rozprawy: rozdziałach 2-5, gdzie pomagają badaczce w pokazaniu zmian, jakie zaszły w postrzeganiu i sposobów opisów relacji ludzi (a szczególnie kobiet) i wilków.

Główną osią rozdziału drugiego, zatytułowanego „Challenging the Dominant Narratives” (strony 51-73) są: pamiętniki i listy Evelyn Cameron z końca XIX wieku i początku wieku XX oraz książka Ellen Velvin (wydana w roku 1906) pod tytułem *Behind the Scenes with Wild Animals*. Mgr Szymonek, powołując się m.in. na Valerie M. Fogelman, przekonująco argumentuje, że były to teksty przełomowe pod względem stosunku ludzi do wilków i sposobów kształtowania opisów wilków przez ludzi. Długa tradycja pisania o 'złych wilkach', ufundowana w Europie i przeniesiona na grunt północno-amerykański, tradycja, która pozostała w zasadzie niezmienna od wieku XVI, została poddana krytycznej ocenie. Zarówno Cameron, jak i Velvin, swoim pisaniem rozpoczęły proces dynamicznych zmian w postrzeganiu wilków; proces, który mgr Szymonek pokazuje w kolejnych rozdziałach swojej rozprawy.

Rozdział trzeci, „Living Alongside Wolves” (strony 74-94) zawiera analizę rozwoju 'wilczego dyskursu' przy użyciu koncepcji 'gatunków stowarzyszonych', głównie na przykładzie autobiograficznej książki przyrodniczej Theodory C. Stanwell-Fletcher *Driftwood Valley: A Women Naturalist in the Northern Wilderness* (1946). Szczególnie istotny jest w nim podrozdział „Co-Producing Space and Meaning” (strony 80-86), w którym

mgr Szymonek przedstawia dyskursywne metody używane przez Stanwell-Fletcher do opisanego zacieśniania i intensyfikacji związków narratorki z wilkami.

W rozdziale czwartym „Becoming with Wolves” (strony 95-127) Autorka skupia się na dwóch „niefikcyjnych książkach podróżniczych” napisanych przez Lois Crisler: *Arctic Wild* (1958) i *Captive Wild* (1968), ale dość szczegółowo analizuje też inne teksty napisane w tym okresie, takie jak choćby *Never Cry Wolf* (1963); teksty, w których podobnie jak w książkach Crisler, kluczowe stały się dylematy etyczne i moralne związane z zaprzyjaźnianiem się z wilkami i ich udomowianiem. Mgr Szymonek stwierdza na początku tego rozdziału, że wydanie *Arctic Wild* „dla wielu [badaczy] oznaczało powstanie nowego gatunku w wilczej literaturze” [for many marked an emergence of a new genre in wolf literature]” (ss. 95-96), a następnie powołując się na różne źródła oraz fragmenty analizowanych w rozdziale tekstów stara się udowodnić tę tezę.

Rozdział piąty „Partial Connections” (128-160) omawia rozwój ‘wilczych narracji’ w okresie od końca lat siedemdziesiątych dwudziestego wieku do początków lat dwudziestych naszego wieku. Od artykułów Diane Boyd do wydanej w 2020 roku książki Cheryl Alexander *Takaya: Lone Wolf*. Autorka w sprawny sposób relacjonuje złożoność rozwijających się relacji w badaniach „nad wilkami” i „z wilkami”. Kluczowy jest tu problem sposobu przeprowadzania i sensowności projektów restauracji wilków z perspektywy Stanów Zjednoczonych.

Mgr Szymonek w swojej rozprawie, jak wspomniałem we wstępie, koncentruje się na ‘treści’, ‘zawartości’, a sprawy formy i sprawy gatunkowe są dla niej drugorzędne. To jest absolutnie akceptowalne, ale (w moim odczuciu) rozprawa byłaby jeszcze lepsza, gdyby uwzględniona została też perspektywa gatunkowa, ukazująca dynamikę rozwoju gatunków niefikcyjnych, w ramach których napisano teksty analizowane przez Autorkę. Mamy więc w czwartym rozdziale tezę o powstaniu ‘nowego gatunku literatury wilczej’ (new genre in wolf literature) w połowie dwudziestego wieku. Niemniej teksty wcześniejsze nie są analizowane z perspektywy ‘starego gatunku literatury wilczej’. A szkoda. Brak zainteresowania mgr Szymonek zagadnieniami gatunkowymi widać już na poziomie angielskiego i polskiego tytułu rozprawy. W wersji angielskiej (czyli tu oryginalnej) mamy dość precyzyjny gatunkowo termin ‘memoirs’, a w wersji polskiej znacznie ogólniejsze i mniej ostre ‘wspomnienia’.

We wstępie do rozprawy mgr Szymonek stwierdza, że teksty, które analizuje, dotychczas nie były przedmiotem analizy badaczek(y), a jeśli już to w niewielkim stopniu i głównie z perspektywy ekofeministycznej (s. 3). Szkoda, że nie rozwija tego zagadnienia ani we wstępie, ani w kolejnych rozdziałach pracy, ponieważ moglibyśmy dowiedzieć się, w jakim miejscu badań posthumanistycznych Autorka chciałaby ulokować swoją pracę.

Te 'teoretyczno-gatunkowe' uchybienia, tylko w niewielkim stopniu wpływają na moją ocenę tej świetnie napisanej i nowatorskiej pracy. Z całym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie doktorantki do następnych etapów przewodu doktorskiego.

Grzegorz Moroz

Radziucie, 17.04.2016